

ਤਤਕਰਾ

ਭਾਗ ਪਹਿਲਾ

ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਵਪਾਰ ਦਾ ਵਿਸ਼ੁਧ ਸਿਧਾਂਤ (THE PURE THEORY OF INTERNATIONAL TRADE)

1. ਅੰਤਰਖੇਤਰੀ ਅਤੇ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਵਪਾਰ ਦੇ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਲੱਛਣ
(Distinguishing Features of Inter-Regional and International Trade)
ਪ੍ਰਸਤਾਵਨਾ; ਅੰਤਰਖੇਤਰੀ ਅਤੇ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਵਪਾਰ 'ਚ ਵੱਖਰਤਾਵਾਂ;
ਅੰਤਰ-ਖੇਤਰੀ ਅਤੇ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਵਪਾਰ 'ਚ ਸਮਾਨਤਾਵਾਂ; ਪ੍ਰਸ਼ਨ
2. ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਵਪਾਰ ਸੰਤੁਲਨ : ਕੁਝ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣਾਤਮਕ ਔਜ਼ਾਰ
(International Trade Equilibrium : Some Analytical Tools)
ਪ੍ਰਸਤਾਵਨਾ; ਉਤਪਾਦਨ ਸੰਭਾਵਨਾ ਵਕ੍ਰ; ਸਮੁਦਾਇ ਉਦਾਸੀਨਤਾ ਵਕ੍ਰ;
ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਵਕ੍ਰ; ਵਪਾਰ ਉਦਾਸੀਨਤਾ ਵਕ੍ਰ; ਸੰਦੂਕ ਰੇਖਾਚਿੱਤਰ; ਪ੍ਰਸ਼ਨ
3. ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਵਪਾਰ ਦਾ ਕਲਾਸਿਕੀ ਸਿਧਾਂਤ
(The Classical Theory of International Trade)
ਪ੍ਰਸਤਾਵਨਾ; ਸਮਿਥ ਦਾ ਲਾਗਤ 'ਚ ਨਿਰਪੇਖ ਅੰਤਰਾਂ ਦਾ ਸਿਧਾਂਤ; ਰਿਕਾਰਡੋ
ਦਾ ਲਾਗਤਾਂ 'ਚ ਤੁਲਨਾਤਮਕ ਅੰਤਰਾਂ ਦਾ ਸਿਧਾਂਤ; ਪ੍ਰਸ਼ਨ
4. ਤੁਲਨਾਤਮਕ ਲਾਗਤਾਂ ਦਾ ਕਲਾਸਿਕੀ ਸਿਧਾਂਤ ਅਤੇ
ਘੱਟ-ਵਿਕਸਿਤ ਦੇਸ਼
(The Classical Theory of Comparative Costs and UDC's)
ਕਲਾਸਿਕੀ ਸਿਧਾਂਤ ਘੱਟ-ਵਿਕਸਤ ਦੇਸ਼ਾਂ ਤੇ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ; ਘੱਟ-ਵਿਕਸਤ ਦੇਸ਼ਾਂ
ਤੇ ਲਾਗੂ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਵਪਾਰ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ; ਪ੍ਰਸ਼ਨ
5. ਤੁਲਨਾਤਮਕ ਲਾਗਤ ਸਿਧਾਂਤ ਦੀਆਂ ਸੋਧਾਂ
(Refinements of the Comparative Costs Theory)
ਪ੍ਰਸਤਾਵਨਾ; ਤੁਲਨਾਤਮਕ ਲਾਗਤਾਂ ਦਾ ਸਿਧਾਂਤ ਮੁਦ੍ਰਾ 'ਚ; ਦੋ ਤੋਂ ਵੱਧ ਵਸਤਾਂ
ਤੇ ਲਾਗੂ ਤੁਲਨਾਤਮਕ ਲਾਗਤਾਂ ਦਾ ਸਿਧਾਂਤ; ਦੋ ਵਸਤਾਂ ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਦੇਸ਼ਾਂ

ਦੇ ਸੰਦਰਭ 'ਚ ਤੁਲਨਾਤਮਕ ਲਾਗਤਾਂ ਦਾ ਸਿਧਾਂਤ; ਬਹੁ-ਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਬਹੁ-ਵਸਤੂ ਵਪਾਰ ਮਾਡਲ; ਤੁਲਨਾਤਮਕ ਲਾਗਤਾਂ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਦੇ ਅੰਤਰਗਤ ਮਾਲ-ਢੁਆਈ ਲਾਗਤਾਂ; ਤੁਲਨਾਤਮਕ ਲਾਗਤਾਂ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਦੇ ਅੰਤਰਗਤ ਪਰਵਰਤੀ ਉਤਪਾਦਨ ਲਾਗਤਾਂ; ਪ੍ਰਸ਼ਨ

6. ਹੈਬਰਲਰ ਦਾ ਅਵਸਰ ਲਾਗਤ ਸਿਧਾਂਤ

(Haberler's Theory of Opportunity Cost)

ਪ੍ਰਸਤਾਵਨਾ; ਅਵਸਰ ਲਾਗਤ ਸਿਧਾਂਤ; ਆਲੋਚਨਾਤਮਕ ਮੁਲੰਕਣ; ਪ੍ਰਸ਼ਨ

7. ਮਿਲ ਦਾ ਆਪਸੀ ਮੰਗ ਦਾ ਸਿਧਾਂਤ

(Mill's Theory of Reciprocal Demand)

ਪ੍ਰਸਤਾਵਨਾ; ਸਿਧਾਂਤ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ; ਵਪਾਰ ਤੋਂ ਫਾਇਦਿਆਂ ਦੀ ਵੰਡ; ਪ੍ਰਸ਼ਨ

8. ਹੈਕਸ਼ਰ-ਉਲਿਨ ਦਾ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਵਪਾਰ ਸਿਧਾਂਤ ਜਾਂ ਆਧੁਨਿਕ ਸਿਧਾਂਤ

(Heckscher-Ohlin Theory of International Trade or Modern Theory)

ਪ੍ਰਸਤਾਵਨਾ; ਸਿਧਾਂਤ ਦਾ ਬਿਆਨ; ਕਲਾਸਿਕੀ ਸਿਧਾਂਤ ਦੀ ਤੁਲਨਾ ਵਿਚ ਇਸਦੀ ਸ਼੍ਰੇਣਿਤਾ; ਇਸਦੀਆਂ ਆਲੋਚਨਾਵਾਂ; ਪ੍ਰਸ਼ਨ

9. ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਵਪਾਰ ਅਤੇ ਸਾਧਨ ਕੀਮਤਾਂ

(International Trade and Factor Prices)

ਪ੍ਰਸਤਾਵਨਾ; ਸਮਾਨ ਕੀਮਤ ਸਮਾਨੀਕਰਨ ਪ੍ਰਮੇਯ; ਪ੍ਰਸ਼ਨ

10. ਸਾਧਨ ਗਹਿਨਤਾ ਉਲਟਾਉ : ਸਟੋਪਲਰ-ਸੈਮਿਉਲਸਨ ਅਤੇ 112-121
ਰਿਬਜ਼ਿੰਸਕੀ ਪ੍ਰਮੇਯ

(Factor Intensity Reversals : Stopler-Samuelson and Rybczynski Theorems)

ਸਾਧਨ ਗਹਿਨਤਾ ਉਲਟਾਉ ਦਾ ਅਰਥ; ਸਟੋਪਲਰ-ਸੈਮਿਉਲਸਨ ਪ੍ਰਮੇਯ : ਵਾਸਤਵਿਕ ਸਾਧਨ ਆਮਦਨ ਤੇ ਵਸਤੂ ਕੀਮਤਾਂ 'ਚ ਬਦਲਾਉ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ; ਰਿਬਜ਼ਿੰਸਕੀ ਪ੍ਰਮੇਯ : ਵਪਾਰ ਤੇ ਸਾਧਨ ਸੰਪੰਨਤਾ ਬਦਲਾਵਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ; ਪ੍ਰਸ਼ਨ

11. ਤੁਲਨਾਤਮਕ ਲਾਗਤਾਂ ਅਤੇ ਹੈਕਸ਼ਰ-ਉਲਿਨ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਦੀ 122-133
ਅਨੁਭਵਿਕ ਜਾਂਚ

(Empirical Testing of Comparative Costs and H-O Theories)

ਪ੍ਰਸਤਾਵਨਾ; ਕਲਾਸਿਕੀ ਸਿਧਾਂਤ ਦਾ ਪਰੀਕਸ਼ਣ; ਲਿਉਨਤਿਫ ਵਿਰੋਧਾਭਾਸ; ਹੋਰ ਦੇਸ਼ਾਂ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਪ੍ਰਮਾਣ; ਲਿਉਨਤਿਫ ਵਿਰੋਧਾਭਾਸ ਦਾ ਹੈਕਸ਼ਰ-ਉਲਿਨ ਸਿਧਾਂਤ ਦੇ ਨਾਲ ਤਾਲਮੇਲ; ਪ੍ਰਸ਼ਨ

12. ਹੈਕਸ਼ਰ-ਉਲਿਨ ਸਿਧਾਂਤ ਦੇ ਵਿਸਤਾਰ :

ਕੌਮਾਂਤਰੀ ਵਪਾਰ 'ਚ ਚਲਾਵਿਕ ਘਟਕ

(Extensions of H.O. Theory : Dynamic Factors in International Trade)

ਪ੍ਰਸਤਾਵਨਾ; ਸਾਧਨ ਸੰਪੰਨਤਾਵਾਂ 'ਚ ਬਦਲਾਉ; ਪੈਮਾਨੇ ਦੀਆਂ ਕਿਫਾਇਤਾਂ; ਰੁਚੀਆਂ 'ਚ ਬਦਲਾਉ; ਵੱਖ-ਵੱਖ ਮੰਗ ਸਥਿਤੀਆਂ; ਮਾਲ-ਢੁਆਈ ਲਾਗਤਾਂ; ਵਿਸ਼ਿਸ਼ਟ ਸਾਧਨ ਮਾਡਲ; ਪ੍ਰਸ਼ਨ

13. ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਵਪਾਰ ਦੇ ਕੁਝ ਨਵੇਂ ਸਿਧਾਂਤ

(Some New Theories of International Trade)

ਪ੍ਰਸਤਾਵਨਾ; ਕ੍ਰੇਵਿਸ ਦਾ ਪ੍ਰਾਪਤਤਾ ਸਿਧਾਂਤ; ਵਪਾਰ ਦੀ ਮਾਤ੍ਰਾ ਅਤੇ ਮੰਗ ਢਾਂਚੇ ਦਾ ਲਿੰਡਰ ਦਾ ਸਿਧਾਂਤ; ਪੋਸਨਰ ਦਾ ਅਨੁਕਰਣ ਅੰਤਰਾਲ ਜਾਂ ਤਕਨਾਲੋਜੀਕਲ ਅੰਤਰਾਲ ਸਿਧਾਂਤ; ਵਰਨਨ ਦਾ ਵਸਤੂ ਚਕ੍ਰ ਸਿਧਾਂਤ; ਕੈਨਨ ਦਾ ਮਾਨਵ ਪੂੰਜੀ ਸਿਧਾਂਤ; ਇਮੈਨਿਉਲ ਦਾ ਅਸਮਾਨ ਵਟਾਂਦਰਾ ਸਿਧਾਂਤ; ਆਂਤਰ-ਉਦਯੋਗ ਵਪਾਰ; ਪ੍ਰਸ਼ਨ

14. ਆਰਥਕ ਵਾਧਾ ਅਤੇ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਵਪਾਰ

(Economic Growth and International Trade)

ਪ੍ਰਸਤਾਵਨਾ; ਵਪਾਰ ਤੇ ਵਾਧੇ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ; ਵਪਾਰ ਦੀਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ ਤੇ ਵਾਧੇ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ; ਇਕ ਛੋਟੇ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਉਤਪਾਦਨ, ਵਪਾਰ, ਭਲਾਈ ਅਤੇ ਵਪਾਰ ਦੀਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ ਤੇ ਵਾਧੇ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ; ਇਕ ਵੱਡੇ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਉਤਪਾਦਨ, ਵਪਾਰ ਅਤੇ ਭਲਾਈ ਤੇ ਵਾਧੇ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ; ਸੰਤਾਪਕਾਰੀ ਵਾਧਾ; ਪ੍ਰਸ਼ਨ

15. ਤਕਨੀਕੀ ਪ੍ਰਗਤੀ ਅਤੇ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਵਪਾਰ

(Technical Progress and International Trade)

ਤਕਨੀਕੀ ਪ੍ਰਗਤੀ ਦਾ ਅਰਥ; ਤਕਨੀਕੀ ਪ੍ਰਗਤੀ ਦਾ ਵਰਗੀਕਰਨ; ਵਪਾਰ ਤੇ ਤਕਨੀਕੀ ਪ੍ਰਗਤੀ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ; ਪ੍ਰਸ਼ਨ

16. ਵਪਾਰ ਤੋਂ ਫਾਇਦੇ

(The Gains From Trade)

ਅਰਥ; ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਵਪਾਰ ਤੋਂ ਸੰਭਾਵਤ ਅਤੇ ਵਾਸਤਵਿਕ ਫਾਇਦੇ; ਵਪਾਰ ਤੋਂ ਫਾਇਦੇ ਦਾ ਮਾਪਣਾ; ਵਪਾਰ ਤੋਂ ਫਾਇਦੇ ਨੂੰ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਕਾਰਕ; ਵਪਾਰ ਤੋਂ ਫਾਇਦੇ ਅਤੇ ਆਮਦਨ ਵੰਡ; ਵੱਡੇ ਅਤੇ ਛੋਟੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਵਪਾਰ ਤੋਂ ਫਾਇਦੇ; ਮੁਕਤ ਵਪਾਰ ਬਨਾਮ ਵਪਾਰ ਨਹੀਂ; ਪ੍ਰਤੀਬੰਧਿਤ ਵਪਾਰ ਬਨਾਮ ਵਪਾਰ-ਨਹੀਂ; ਵਪਾਰ ਤੋਂ ਸਥੈਤਿਕ ਅਤੇ ਚਲਾਵਿਕ ਫਾਇਦੇ; ਪ੍ਰਸ਼ਨ

17. ਵਪਾਰ ਦੀਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ

(The Terms of Trade)

ਵਪਾਰ ਦੀ ਵਸਤੂ ਜਾਂ ਸ਼ੁੱਧ ਵਸਤੂ ਵਟਾਂਦਰਾ ਸ਼ਰਤਾਂ; ਸਕਲ ਵਸਤੂ-ਵਟਾਂਦਰਾ ਵਪਾਰ ਦੀਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ; ਵਪਾਰ ਦੀਆਂ ਆਮਦਨ ਸ਼ਰਤਾਂ; ਵਪਾਰ ਦੀਆਂ ਏਕਲ ਘਟਕੀ ਸ਼ਰਤਾਂ; ਵਪਾਰ ਦੀਆਂ ਦ੍ਰਿ-ਘਟਕੀ ਸ਼ਰਤਾਂ; ਵਪਾਰ ਦੀਆਂ ਵਾਸਤਵਿਕ ਲਾਗਤ ਸ਼ਰਤਾਂ; ਵਪਾਰ ਦੀਆਂ ਲਾਹੇਵੰਦ ਸ਼ਰਤਾਂ; ਵਪਾਰ ਦੀਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ ਦਾ ਨਿਰਧਾਰਨ; ਵਪਾਰ ਦੀਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਕਾਰਕ; ਵਪਾਰ ਦੀਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਕਾਰਕਾਂ ਦਾ ਸਾਰ; ਪ੍ਰਸ਼ਨ

18. ਵਪਾਰ ਦੀਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ ਅਤੇ ਆਰਥਕ ਵਿਕਾਸ :

ਦੀਰਘਕਾਲੀ ਹ੍ਰਾਸ ਉਪਕਲਪਨਾ

(Terms of Trade & Economic Development :

Secular Deterioration Hypothesis)

ਪ੍ਰੇਬਿਸ਼-ਸਿੰਗਰ ਸਿਧਾਂਤ; ਵਪਾਰ ਦੀਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ 'ਚ ਹ੍ਰਾਸ ਦੇ ਗਲਤ ਪ੍ਰਭਾਵ; ਪ੍ਰਸ਼ਨ

ਭਾਗ ਦੂਜਾ

ਵਣਜ ਨੀਤੀ

(COMMERCIAL POLICY)

19. ਮੁਕਤ ਵਪਾਰ ਬਨਾਮ ਸੰਰਕਸ਼ਣ

(Free Trade Versus Protection)

ਮੁਕਤ ਵਪਾਰ; ਸੰਰਕਸ਼ਣ; ਘੱਟ-ਵਿਕਸਤ ਦੇਸ਼ਾਂ 'ਚ ਸੰਰਕਸ਼ਣ ਦੀ ਲੋੜ; ਪ੍ਰਸ਼ਨ

20. ਪ੍ਰਸ਼ੁਲਕ

(Tariffs)

ਅਰਥ ਅਤੇ ਭੇਦ; ਪ੍ਰਸ਼ੁਲਕਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ; ਇਸ਼ਟਤਮ ਪ੍ਰਸ਼ੁਲਕ ਅਤੇ ਭਲਾਈ; ਆਮਦਨ ਵੰਡ ਤੇ ਪ੍ਰਸ਼ੁਲਕ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ : ਸਟੋਪਲਰ-ਸੈਮਿਉਲਸਨ ਸਿਧਾਂਤ; ਪ੍ਰਸ਼ਨ

21. ਸੰਰਕਸ਼ਣ ਦੀ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਦਰ

(Effective Rate of Protection)

ਅਰਥ; ਇਸਦਾ ਮਾਪ; ਇਸਦੀ ਵਿਆਖਿਆ; ਇਸਦੀਆਂ ਸੀਮਾਵਾਂ; ਇਸਦਾ ਮਹੱਤਵ; ਸਿੱਟਾ; ਪ੍ਰਸ਼ਨ

22. ਗੈਰ-ਪ੍ਰਸ਼ਲਕ ਰੁਕਾਵਟਾਂ

(Non-Tariff Barriers)

ਅਰਥ; ਗੈਰ-ਪ੍ਰਸ਼ਲਕ ਰੁਕਾਵਟਾਂ ਦਾ ਵਰਗੀਕਰਨ; ਗੈਰ-ਪ੍ਰਸ਼ਲਕ ਰੁਕਾਵਟਾਂ ਦੀਆਂ ਕਿਸਮਾਂ; ਪ੍ਰਸ਼ਨ

23. ਆਯਾਤ ਕੋਟਾ

(Import Quotas)

ਅਰਥ ਅਤੇ ਭੇਦ; ਆਯਾਤ ਕੋਟਾ ਦੇ ਉਦੇਸ਼; ਆਯਾਤ-ਕੋਟੇ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ; ਪ੍ਰਸ਼ਲਕਾਂ ਅਤੇ ਕੋਟੇ ਦੀ ਸਮਾਨਤਾ; ਆਯਾਤ ਕੋਟਾ ਬਨਾਮ ਪ੍ਰਸ਼ਲਕ; ਆਯਾਤ ਕੋਟਾ ਅਤੇ ਪ੍ਰਸ਼ਲਕ ਦੇ ਗੁਣ ਅਤੇ ਦੋਸ਼; ਪ੍ਰਸ਼ਨ

24. ਰਾਸ਼ੀਪਾਤਨ

(Dumping)

ਅਰਥ; ਰਾਸ਼ੀਪਾਤਨ ਦੇ ਭੇਦ; ਰਾਸ਼ੀਪਾਤਨ ਦੇ ਉਦੇਸ਼; ਰਾਸ਼ੀਪਾਤਨ ਦੇ ਅੰਤਰਗਤ ਕੀਮਤ ਨਿਰਧਾਰਨ; ਰਾਸ਼ੀਪਾਤਨ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ; ਪ੍ਰਤੀ-ਰਾਸ਼ੀਪਾਤਨ ਉਪਾਅ; ਪ੍ਰਸ਼ਨ

25. ਵਟਾਂਦਰਾ ਨਿਯੰਤ੍ਰਣ

(Exchange Control)

ਅਰਥ; ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ; ਵਟਾਂਦਰਾ ਨਿਯੰਤ੍ਰਣ ਦੇ ਉਦੇਸ਼; ਵਟਾਂਦਰਾ ਨਿਯੰਤ੍ਰਣ ਦੇ ਤਰੀਕੇ; ਵਟਾਂਦਰਾ ਨਿਯੰਤ੍ਰਣ ਦੇ ਗੁਣ ਅਤੇ ਦੋਸ਼; ਪ੍ਰਸ਼ਨ

26. ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਉਤਪਾਦਕ ਸੰਘ (ਕਾਰਟਲ)

(International Cartels)

ਅਰਥ; ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਕਾਰਟਲ ਦੇ ਉਦੇਸ਼; ਕਾਰਟਲ ਦੀ ਸਫਲਤਾ ਲਈ ਸ਼ਰਤਾਂ; ਕਾਰਟਲ ਰਾਹੀਂ ਕੀਮਤ, ਉਤਪਾਦਨ ਅਤੇ ਮੁਨਾਫੇ ਦਾ ਨਿਰਧਾਰਨ; ਪ੍ਰਸ਼ਨ

27. ਰਾਜ ਵਪਾਰ

(State Trading)

ਪ੍ਰਸਤਾਵਨਾ; ਰਾਜ ਵਪਾਰ ਦੇ ਉਦੇਸ਼; ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਰਾਜ ਵਪਾਰ; ਪ੍ਰਸ਼ਨ

28. ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਆਰਥਕ ਏਕੀਕਰਨ : ਕਸਟਮ ਯੂਨੀਅਨ

(International Economic Integration : Customs Union)

ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਆਰਥਕ ਏਕੀਕਰਨ; ਕਸਟਮ ਯੂਨੀਅਨ ਜਾਂ ਸੀਮਾਸ਼ੁਲਕ ਸੰਘ ਦਾ ਸਿਧਾਂਤ; ਕਸਟਮ ਯੂਨੀਅਨ ਦਾ ਸਮਾਨਯ ਸੰਤੁਲਨ ਸਿਧਾਂਤ; ਕਸਟਮ ਯੂਨੀਅਨ ਦੇ ਸਥੈਤਕ ਪ੍ਰਭਾਵ; ਕਸਟਮ ਯੂਨੀਅਨ ਦੇ ਚਲਾਵਿਕ ਪ੍ਰਭਾਵ; ਵਿਕਾਸਸ਼ੀਲ ਦੇਸ਼ਾਂ 'ਚ ਆਰਥਕ ਏਕੀਕਰਨ; ਪ੍ਰਸ਼ਨ

ਭਾਗ ਤਿੰਨ
ਭੁਗਤਾਨ-ਸ਼ੇਸ਼
(BALANCE OF PAYMENTS)

29. ਭੁਗਤਾਨ ਸ਼ੇਸ਼

(Balance of Payments)

ਅਰਥ; ਭੁਗਤਾਨ ਸ਼ੇਸ਼ ਦੇ ਤੱਤ; ਕੀ ਭੁਗਤਾਨ ਸ਼ੇਸ਼ ਹਮੇਸ਼ਾ ਸੰਤੁਲਨ 'ਚ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ?; ਵਾਪਰ ਸ਼ੇਸ਼ ਅਤੇ ਭੁਗਤਾਨ ਸ਼ੇਸ਼; ਭੁਗਤਾਨ ਸ਼ੇਸ਼ 'ਚ ਅਸੰਤੁਲਨ; ਪ੍ਰਤੀਕੂਲ (ਜਾਂ ਘਾਟੇ ਦੇ) ਭੁਗਤਾਨ ਸ਼ੇਸ਼ ਨੂੰ ਠੀਕ ਕਰਨ ਦੇ ਉਪਾਅ; ਭੁਗਤਾਨ ਸ਼ੇਸ਼ 'ਚ ਸਮਾਯੋਜਨ; ਪ੍ਰਸ਼ਨ

30. ਭੁਗਤਾਨ ਸ਼ੇਸ਼ ਦੇ ਸਮਾਯੋਜਨ ਤੰਤਰ

(Adjustment Mechanisms of Balance of Payments)

ਪ੍ਰਸਤਾਵਨਾ; ਸਵਰਣਮਾਨ ਦੇ ਅੰਤਰਗਤ ਆਪਮੁਹਾਰੇ ਕੀਮਤ ਸਮਾਯੋਜਨ; ਲਚੀਲੀਆਂ ਵਟਾਂਦਰਾ ਦਰਾਂ ਦੇ ਅੰਤਰਗਤ ਆਪਣੇ-ਆਪ ਕੀਮਤ ਸਮਾਯੋਜਨ (ਕੀਮਤ ਪ੍ਰਭਾਵ); ਲੋਚ ਵਿਧੀ; ਅਵਸ਼ੋਸ਼ਣ ਦੀ ਧਾਰਨਾ; ਮੌਦ੍ਰਿਕ ਧਾਰਨਾ; ਪ੍ਰਸ਼ਨ

31. ਭੁਗਤਾਨ ਸ਼ੇਸ਼ ਨੀਤੀਆਂ : ਅੰਦਰੂਨੀ ਅਤੇ ਬਾਹਰੀ ਸੰਤੁਲਨ

(Balance of Payments Policies : Internal and External Balance)

ਪ੍ਰਸਤਾਵਨਾ; ਖਰਚ ਪਰੀਵਰਤਨਕਾਰੀ ਮੌਦ੍ਰਿਕ ਅਤੇ ਫਿਸਕਲ ਨੀਤੀਆਂ; ਮੌਦ੍ਰਿਕ-ਫਿਸਕਲ ਮਿਸ਼੍ਰ: ਅੰਦਰੂਨੀ ਅਤੇ ਬਾਹਰੀ ਸੰਤੁਲਨ ਨੀਤੀਆਂ; ਖਰਚ ਬਦਲਾਉਕਾਰੀ ਨੀਤੀਆਂ; ਪ੍ਰਸ਼ਨ

32. ਵਿਦੇਸ਼ ਵਪਾਰ ਗੁਣਕ

(Foreign Trade Multiplier)

ਵਿਦੇਸ਼ ਵਪਾਰ ਗੁਣਕ ਦਾ ਕਾਰਜਕਾਰਣ; ਮਾਨਤਾਵਾਂ; ਚਿੱਤਰ ਰਾਹੀਂ ਵਿਰਣ; ਵਿਦੇਸ਼ ਪ੍ਰਤੀ-ਪ੍ਰਭਾਵ ਜਾਂ ਅਤੀ ਨਿਰਯਾਤ ਪ੍ਰਭਾਵਸ ਅਲੋਚਨਾਵਾਂ; ਵਿਦੇਸ਼ ਵਪਾਰ ਗੁਣਕ ਦਾ ਅਲਪਵਿਕਸਤ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਮਹੱਤਵ ਜਾਂ ਵਿਹਾਰਕਤਾ; ਪ੍ਰਸ਼ਨ

33. ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਵਟਾਂਦਰਾ ਦਰ

(Foreign Exchange Rate)

ਵਟਾਂਦਰਾ ਦਰ ਦਾ ਅਰਥ; ਵਟਾਂਦਰਾ ਦਰ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ; ਵਟਾਂਦਰਾ ਦਰ 'ਚ ਬਦਲਾਉ ਦੇ ਕਾਰਨ; ਪ੍ਰਸ਼ਨ

34. ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਵਟਾਂਦਰਾ ਦਰ ਨੀਤੀ

(Foreign Exchange Rate Policy)

ਪ੍ਰਸਤਾਵਨਾ; ਸਥਿਰ ਵਟਾਂਦਰਾ ਦਰਾਂ; ਲੋਚਦਾਰ ਵਟਾਂਦਰਾ ਦਰਾਂ; ਮਿਸ਼ਰਿਤ ਜਾਂ ਮੱਧਵਰਤੀ ਵਟਾਂਦਰਾ ਦਰ ਪ੍ਰਣਾਲੀਆਂ; ਬਹੁਵਿਧ ਵਟਾਂਦਰਾ ਦਰ ਪ੍ਰਣਾਲੀ; ਵਿਹਾਰ 'ਚ ਵਟਾਂਦਰਾ ਦਰ ਪ੍ਰਣਾਲੀਆਂ; ਪ੍ਰਸ਼ਨ

35. ਅਵਮੂਲਨ

(Devaluation)

ਅਰਥ; ਅਵਮੂਲਨ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ; ਅਵਮੂਲਨ ਦੀ ਸਫਲਤਾ ਲਈ ਸ਼ਰਤਾਂ; ਪ੍ਰਸ਼ਨ

36. ਇਸ਼ਟਤਮ ਮੁਦ੍ਰਾ ਖੇਤਰ

(Optimum Currency Area)

ਪ੍ਰਸਤਾਵਨਾ; ਇਸ਼ਟਤਮ ਮੁਦ੍ਰਾ ਖੇਤਰ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ; ਇਸ਼ਟਤਮ ਮੁਦ੍ਰਾ ਖੇਤਰ ਦਾ ਸਮਾਨਯ ਸਿਧਾਂਤ; ਪ੍ਰਸ਼ਨ

37. ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪੂੰਜੀ ਚਲਨ

(International Capital Movements)

ਅਰਥ; ਪੂੰਜੀ ਚਲਨਾਂ ਦੇ ਭੇਦ; ਅਲਪਕਾਲੀ ਪੂੰਜੀ ਚਲਨ; ਦੀਰਘਕਾਲੀ ਪੂੰਜੀ ਚਲਨ; ਪੂੰਜੀ ਚਲਨਾਂ ਦੇ ਫਾਇਦੇ; ਪੂੰਜੀ ਚਲਨਾਂ ਦੇ ਨੁਕਸਾਨ; ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪੂੰਜੀ ਚਲਨਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਤੱਤ; ਪ੍ਰਸ਼ਨ

38. ਅੰਤਰਣ ਸਮੱਸਿਆ

(The Transfer Problem)

ਪ੍ਰਸਤਾਵਨਾ; ਅੰਤਰਣ ਸਮੱਸਿਆ; ਪ੍ਰਸ਼ਨ

ਭਾਗ ਚੌਥਾ

ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਆਰਥਕ ਸੰਬੰਧ

(INTERNATIONAL ECONOMIC RELATIONS)

39. ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਵਪਾਰ ਅਤੇ ਆਰਥਕ ਵਿਕਾਸ

(International Trade and Economic Development)

ਪ੍ਰਸਤਾਵਨਾ; ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਵਪਾਰ ਦਾ ਮਹੱਤਵ; ਪ੍ਰਸ਼ਨ

40. ਵਣਜ ਨੀਤੀ ਅਤੇ ਅੰਦਰੂਨੀ ਅਭੀਮੁਖ ਅਤੇ ਬਾਹਰੀ ਅਭੀਮੁਖ ਨੀਤੀਆਂ
(Commercial Policy and Inward Looking and Outward Looking Policies)
ਅਰਥ; ਕਮਰਸ਼ੀਅਲ ਨੀਤੀ ਅਤੇ ਆਰਥਕ ਵਿਕਾਸ; ਪ੍ਰਸ਼ਨ
41. ਆਰਥਕ ਵਿਕਾਸ ਵਿਚ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਪੂੰਜੀ ਜਾਂ ਮਦਦ
(Foreign Capital or Aid in Economic Development)
ਪ੍ਰਸਤਾਵਨਾ; ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਪੂੰਜੀ ਜਾਂ ਮਦਦ ਦੇ ਭੇਦ; ਘੱਟ-ਵਿਕਸਤ ਦੇਸ਼ਾਂ 'ਚ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਪੂੰਜੀ ਮਦਦ ਦੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਦੇ ਪੱਖ ਵਿਚ ਤਰਕ; ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਪੂੰਜੀ ਜਾਂ ਮਦਦ ਘੱਟ-ਵਿਕਸਤ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਵਿਕਾਸ 'ਚ ਅੜਿੱਕਾ; ਬੱਧ ਬਨਾਮ ਅਬੱਧ ਮਦਦ; ਆਰਥਕ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਲਈ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਮਦਦ ਦੀ ਮਾਤ੍ਰਾ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਤੱਤ; ਮਦਦ ਜਾਂ ਵਪਾਰ; ਪ੍ਰਸ਼ਨ
42. ਨਿਰਯਾਤ ਅਸਥਿਰਤਾ ਅਤੇ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਵਸਤੂ ਸਮਝੌਤੇ
(Export Instability & International Commodity Agreements--ICAs)
ਪ੍ਰਸਤਾਵਨਾ; ਨਿਰਯਾਤ ਅਸਥਿਰਤਾ ਸਮੱਸਿਆ; ਪ੍ਰਸ਼ਨ
43. ਨਿਜੀ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਨਿਵੇਸ਼ ਅਤੇ ਬਹੁਰਾਸ਼ਟਰੀ ਨਿਗਮ
(Private Foreign Investment and Multinational Corporations)
ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤੀ; ਨਿਜੀ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਨਿਵੇਸ਼ ਦੇ ਫਾਇਦੇ ਅਤੇ ਨੁਕਸਾਨ; ਬਹੁ-ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਨਿਗਮ ਅਤੇ ਘੱਟ-ਵਿਕਸਤ ਦੇਸ਼; ਪ੍ਰਸ਼ਨ
44. ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਮੁਦ੍ਰਾ ਕੋਸ਼
(The International Monetary Fund)
ਪ੍ਰਸਤਾਵਨਾ; ਕੋਸ਼ ਦੇ ਉਦੇਸ਼; ਕੋਸ਼ ਦੇ ਕਾਰਜ; ਕੋਸ਼ ਦਾ ਸੰਗਠਨ ਅਤੇ ਢਾਂਚਾ; IMF ਦਾ ਕਾਰਜਕਰਨ; ਸੁਧਾਰ ਦੇ ਸੁਝਾਉ; ਭਾਰਤ ਅਤੇ ਮੁਦ੍ਰਾ ਕੋਸ਼; ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਆਹਰਣ ਅਧਿਕਾਰ; ਪ੍ਰਸ਼ਨ
45. ਵਿਸ਼ਵ ਬੈਂਕ
(The World Bank)
ਕਾਰਜ; ਸਦੱਸਤਾ; ਸੰਗਠਨ; ਪੂੰਜੀ ਸੰਰਚਨਾ; ਨਿਧੀਅਨ ਕ੍ਰੂਟਨੀਤੀ; ਉਧਾਰ ਲੈਣ ਅਤੇ ਉਧਾਰ ਦੇਣ ਦੀਆਂ ਕ੍ਰਿਆਵਾਂ; ਹੋਰ ਉੱਦਮ; ਵਿਸ਼ਵ ਬੈਂਕ ਦੇ ਕਾਰਜਾਂ ਦੀ ਆਲੋਚਨਾ; ਭਾਰਤ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਵ ਬੈਂਕ; ਪ੍ਰਸ਼ਨ
46. ਵਿਸ਼ਵ ਬੈਂਕ ਗਰੁਪ
(The World Bank Group)
ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਵਿਕਾਸ ਪਰੀਸ਼ਦ; ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਵਿੱਤ ਨਿਗਮ; ਬਹੁਪੱਖੀ ਨਿਵੇਸ਼ ਗਰੰਟੀ ਏਜੰਸੀ; ਪ੍ਰਸ਼ਨ

47. **ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਤਰਲਤਾ**
(International Liquidity)
ਅਰਥ; ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਤਰਲਤਾ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ ਅਤੇ ਲੋੜ; ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਮੁਦ੍ਰਾ ਕੋਸ਼ ਅਤੇ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਤਰਲਤਾ; ਪ੍ਰਸ਼ਨ
48. **ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਰਿਣ ਸਮੱਸਿਆ**
(International Debt Problem)
ਪ੍ਰਸਤਾਵਨਾ; ਰਿਣ ਸੰਕਟ; ਰਿਣ ਸੰਕਟ ਸੁਲਝਾਉਣ ਦੇ ਉਪਾਅ; ਪ੍ਰਸ਼ਨ
49. **ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਮੌਦ੍ਰਕ ਪ੍ਰਣਾਲੀ**
(International Monetary System)
ਅਰਥ; ਬ੍ਰੇਟਨ ਵੁਡਜ਼ ਪ੍ਰਣਾਲੀ; ਬ੍ਰੇਟਨ ਵੁਡਜ਼ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦਾ ਭੰਗ ਹੋਣਾ; ਵਰਤਮਾਨ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਮੌਦ੍ਰਕ ਪ੍ਰਣਾਲੀ; ਪ੍ਰਸ਼ਨ
50. **ਯੂਰਪੀ ਡਾਲਰ ਬਜ਼ਾਰ**
(The Euro-Dollar Market)
ਅਰਥ; ਮੁੱਢ ਅਤੇ ਵਿਕਾਸ; ਯੂਰੋ ਡਾਲਰ ਬਜ਼ਾਰ ਦੀਆਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ; ਇਸਦੀ ਕਾਰਜ ਪੱਧਤੀ; ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਵਿੱਤੀ ਪ੍ਰਣਾਲੀ 'ਚ ਭੂਮਿਕਾ; ਪ੍ਰਸ਼ਨ
51. **ਯੂਰਪੀ ਸਮੁਦਾਇ ਜਾਂ ਯੂਰਪੀ ਸੰਘ**
(The European Community or European Union)
ਇਤਿਹਾਸ; ਉਦੇਸ਼; ਸੰਗਠਨ; ਕਾਰਜ ਅਤੇ ਉਪਲਬਧੀਆਂ; ਯੂਰਪੀ ਆਰਥਕ ਸਮੁਦਾਇ ਅਤੇ ਵਿਕਾਸਸ਼ੀਲ ਦੇਸ਼; ਭਾਰਤ ਅਤੇ ਯੂਰਪੀ ਸਮੁਦਾਇ; ਪ੍ਰਸ਼ਨ
52. **ਪ੍ਰਸ਼ੁਲਕ ਅਤੇ ਵਪਾਰ ਸਬੰਧੀ ਸਮਾਨਯ ਕਰਾਰ (ਗੈਟ)**
(General Agreement on Tariffs and Trade-GATT)
ਪ੍ਰਸਤਾਵਨਾ; ਗੈਟ ਕੀ ਹੈ ?; ਗੈਟ ਦੇ ਉਦੇਸ਼; ਗੈਟ ਦੇ ਪ੍ਰਾਵਧਾਨ; ਵਿਸ਼ਵ-ਵਪਾਰ ਵਾਰਤਾਵਾਂ ਦੇ ਗੈਟ 'ਦੌਰ'; ਗੈਟ ਅਤੇ ਵਿਕਾਸਸ਼ੀਲ ਦੇਸ਼; ਗੈਟ ਦੀਆਂ ਆਲੋਚਨਾਵਾਂ; ਪ੍ਰਸ਼ਨ
53. **ਵਿਸ਼ਵ ਵਪਾਰ ਸੰਗਠਨ**
(World Trade Organisation)
ਪ੍ਰਸਤਾਵਨਾ; ਵਿਸ਼ਵ ਵਪਾਰ ਸੰਗਠਨ; ਗੈਟ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਵ ਵਪਾਰ ਸੰਗਠਨ 'ਚ ਫਰਕ; ਸੰਰਚਨਾ; ਉਦੇਸ਼; ਕਾਰਜ; ਵਿਸ਼ਵ ਵਪਾਰ ਸਮਝੌਤਾ; ਉਰੂਗਵੇ ਦੌਰ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਵ ਵਪਾਰ ਸਮਝੌਤੇ ਦਾ ਆਲੋਚਨਾਤਮਕ ਮੁਲੰਕਣ; ਵਿਸ਼ਵ ਵਪਾਰ ਸੰਗਠਨ ਦਾ ਕਾਰਜਕਰਨ; ਪ੍ਰਸ਼ਨ

54. ਸੰਯੁਕਤ ਰਾਸ਼ਟਰ ਵਪਾਰ ਅਤੇ ਵਿਕਾਸ ਸੰਮੇਲਨ
(UN Conference on Trade and Development)
ਮੁੱਢ; ਸੰਗਠਨ; ਅੰਕਟਾਡ ਦੇ ਕਾਰਜ; ਅੰਕਟਾਡ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਉਪਲਬਧੀਆਂ;
ਅੰਕਟਾਡ ਦਾ ਮੁਲੰਕਣ; ਪ੍ਰਸ਼ਨ
55. ਏਸ਼ੀਆਈ ਵਿਕਾਸ ਬੈਂਕ
(Asian Development Bank—ADB)
ਪ੍ਰਸਤਾਵਨਾ; ਇਸਦੇ ਉਦੇਸ਼; ਇਸਦੇ ਕਾਰਜ; ਇਸਦੀ ਸਦੱਸਤਾ; ਇਸਦਾ
ਪ੍ਰਬੰਧ; ਇਸਦੇ ਵਿੱਤੀ ਸ੍ਰੋਤ; ਇਸਦੀ ਪ੍ਰਗਤੀ; ਇਸਦਾ ਮੁਲੰਕਣ; ਪ੍ਰਸ਼ਨ
56. ਦੱਖਣੀ ਏਸ਼ੀਆਈ ਖੇਤਰੀ ਸਹਿਯੋਗ ਸੰਘ
(South Asian Association For Regional Co-operation : SAARC)
ਪ੍ਰਸਤਾਵਨਾ; ਉਦੇਸ਼; ਸਿਧਾਂਤ; ਆਮ ਧਾਰਾਵਾਂ; ਸੰਗਠਨ; ਹੋਰ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਨਾਲ
ਸਹਿਯੋਗ; ਸਾਰਕ ਕੋਸ਼; ਵਪਾਰ ਅਤੇ ਆਰਥਕ ਸਹਿਯੋਗ; ਸਾਰਕ 'ਚ ਖੇਤਰੀ
ਵਪਾਰ ਅਤੇ ਆਰਥਕ ਸਹਿਯੋਗ ਵਧਾਉਣ ਦੇ ਸੁਝਾਉ; ਸਾਰਕ ਦਾ ਮੁਲੰਕਣ
57. ਨਵੀਂ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਆਰਥਕ ਵਿਵਸਥਾ
(New International Economic Order (NIEO))
ਮੁੱਢ; ਨਵੀਂ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਆਰਥਕ ਵਿਵਸਥਾ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ (ਜਾਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ);
NIEO ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਤੇ ਅਮਲ; ਪ੍ਰਸ਼ਨ
58. ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਵਪਾਰ ਅਤੇ ਭੁਗਤਾਨ-ਸ਼ੇਸ਼
(Foreign Trade and Balance of Payments in India)
ਪ੍ਰਸਤਾਵਨਾ; ਵਪਾਰ ਦਾ ਪਰੀਮਾਣ; ਭਾਰਤ ਦੇ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਵਪਾਰ ਵਿਚ ਢਾਂਚਾਗਤ
ਬਦਲਾਉ; ਵਪਾਰ ਸ਼ੇਸ਼; ਵਪਾਰ ਦੀਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ; 1951 ਤੋਂ ਭਾਰਤ ਦੀ
ਭੁਗਤਾਨ-ਸ਼ੇਸ਼ ਦੀ ਸਥਿਤੀ; 1990 ਤੋਂ ਭੁਗਤਾਨ ਸ਼ੇਸ਼; ਪ੍ਰਤੀਕੂਲ ਭੁਗਤਾਨ ਸ਼ੇਸ਼
ਦੇ ਕਾਰਨ; ਭੁਗਤਾਨ ਸ਼ੇਸ਼ ਅਸੰਤੁਲਨ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਦੇ ਆਰਥਕ ਸੁਧਾਰਾਂ
ਦੇ ਅੰਤਰਗਤ 1991 ਤੋਂ ਉਪਾਅ; ਭਾਰਤ ਦੀ 1991 'ਚ ਨਿਵੇਸ਼ ਵਪਾਰ
ਸੁਧਾਰ ਨੀਤੀ; ਭਾਰਤ ਦਾ ਬਾਹਰੀ ਰਿਣ; ਪ੍ਰਸ਼ਨ